

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 2 Ağustos 2022

ss. 612-652

Makalenin Geliş

Tarihi

29/07/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

25/08/2022

Yayın Tarihi

30/08/2022

DİNİ KİŞİLİKLER ÇERÇEVESİNDE 19.YÜZYIL MEVLİDLERİ'NİN VESİLETÜ'N-NECÂT İLE MUKAYESESİ¹

Süreyya YALÇIN KUŞÇU²

Nihayet ARSLAN³

ÖZET

Klasik Türk Edebiyatı uzun seneler varlığını korumuş geleneksel yapıyla zengin malzeme ve kültüre sahiptir. Arap, Fars medeniyetlerinden etkilense de her iki kültürü iyi harmanlayıp ortaya zengin ve engin kendine has edebi bir miras çıkarmıştır. Oluşturulan bu ortak kültür izinin uzantısı olan 19. yüzyıl, geleneksel yapısını sürdürmeye devam etmiştir; Fakat bu dönem yeni değişimlerin, atılımların yapıldığı bir yüzyıldır. Osmanlı 19. yüzyılda gerileme sürecini sosyal, siyasal anlamda yoğun biçimde yaşar. İstikbalini korumak adına değişim yapma çabasına girilerek siyasi ve toplumsal sahalarda Batı karşısında toplumu diri tutacak bir takım yenilikler yapar. Klasik Türk edebiyatı için de bu devir yeni arayışlar devri olur. Kişilikler aynı biçimde olan alışılmış davranışlar sergilemez. Değişkendirler. Her bir birey için kişilik farklılaşır. Şairler eserlerini insan unsuru odaklı oluştururlar. İnsan etrafında meydana gelen bu eserlerde yer alan kişiliklerin özellikleri, yazarın bu kişilikler

¹ Bu makale, "19.Yüzyıl Tahkiye Esaslı Mesnevilerde Tipler ve Kişilikler" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Hitit Üniversitesi, sureyyayalcin@hitit.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0641-5050

³ Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, nihayet.arслан@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2459-2891

üzerinden vereceği mesajlar önemlidir. Zira kişilikler, edebi eserlerin anlaşılmasında, yazarın eseri oluşturduğu dönemi tespit etmede, yaşadığı ortamı, fikir olarak neye bağlı olduğunu ve kişiliğini öğrenmede araştırmacıya işe yarayacak ipuçları verir. Klasik Türk edebiyatı türlerinden biri olan mevlidler de bize kişilik bakımından zengin malzeme sunmaktadır. Hz. Muhammed'in doğumunun, mucizelerinin, miracının vefatının anlatıldığı en güzel eserlerden biri de olan Vesiletü'n-Necât'tır. Süleyman Çelebi'nin söz konusu eseri yüzyıllarca nazire geleneği çerçevesinde ya taklit edilmiş ya da eserine benzer mevlidler yazılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, dini kişilikler çerçevesinde 19. yüzyıl mevlidlerinde ve Vesiletü'n-Necât adlı eserdeki dini kişilikleri tespit ederek eserlerin iskeletini oluşturan kişiliklerin ve yüzyılların birikimiyle meydana gelen, toplumların değer yargılarının mümessili olan dini kişiliklerin tespitini ve mukayesesini yaparak” kişilik” çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Klasik, 19. yüzyıl. Kişilik, Mevlid, Vesiletü'n-Necât

THE COMPARISON OF 19TH CENTURY MAWLIDS WITH WESILET EL-NEDJAT WITHIN THE FRAMEWORK OF RELIGIOUS PERSONALITIES

ABSTRACT

Classical Turkish Literature enjoys a rich material and culture thanks to its traditional side that has maintained its existence for many years. Although it was influenced by Arabian and Persian civilizations, it was able to create a rich and extensive literary heritage of its own by blending both cultures well. The 19th century, which is an extension of this common cultural trace, continued to maintain its traditional structure as well. However, this is a century, in which new changes and breakthroughs were experienced. In the 19th century, the Ottoman Empire experienced the regression process intensively in social and political terms. The Ottomans made some innovations that would keep the society alive against the West in political and social fields by attempting to make changes in order to protect their future. For classical Turkish literature, this era became the time of new searches. Personalities do not exhibit habitual behaviors that are of the same form. They are dynamic. Personality becomes distinct for each individual. Poets create their works with a focus on the element of human. The characteristics of the personalities in these works that are built around human beings are important for the author to send messages through these personalities. Because these messages give useful clues to the researcher in understanding literary works, determining the period in which the author created the work, learning the environment in which he/she lives, what opinion he/she is believing, and his/her personality. Mawlıds, one of the classical Turkish literature forms, also offer us a rich material in terms of personality. Wesilet El-Nedjât is one of the most beautiful works in which the birth of the Prophet Muhammad, his miracles, ascension and death are described. Süleyman Çelebi's work in question was either imitated or similar Mawlıds were written within the framework

of the Nazirecilik tradition for centuries. In this context, the objective of the research is to contribute to the "personality" studies by determining and comparing the religious personalities who are the representatives of the value judgments of societies, which are formed by the accumulation of the personalities and the centuries that constitute the backbone of the works by identifying the religious personalities in the 19th century Mawlıds and in the work called Wesilet El-Nedjât within the framework of religious personalities.

Keywords: Classical Turkish Literature, 19th Century, Personality, Mawlıd, Wesilet El-Nedjât

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı geçmişi itibariyle hemen hemen altı yüzyıllık ömür süren büyük bir imparatorluğun ve uygarlığın muhayyele ve imge dünyasını oluşturan bu dünyanın içerisinde ziyadesiyle gerçeğe yer veren engin bir edebiyattır. Bu edebiyatı idrak etmek için edebiyatın kaynağını bilmek ve bu kaynağın özüne ulaşabilmek zorunludur. Bunun için bu kaynağı oluşturan unsurların belirlenip araştırılması gerekmektedir. Bu unsurlardan biri de şairlerin, eserlerinde çoğunlukla yer alan kişiliklerdir. Kişilikler hakkında bilgi sahibi olmak ve bu malumatı detaylandırmak şiirleri anlamada önemli bir yöntemdir.

Şairler, eserlerini oluşturmak için halka yönelir. Gerçek hayatta evveliyatta yaşamış veya hala yaşayan kişileri eserinde değişik biçimlerde kurgular. Kurgu içinde bu kişilere geçmişte taşıdıkları rolleri veya yeni bir anlayışla vereceği sosyal mesaja göre vazife verir ve farklı görünüşler kazandırır. Böylelikle şair topluma vereceği mesajı da bu kişilikler aracılığıyla kolayca ulaştırır. Bu kişilikler hem şairin hem de toplumun simge haline getirdikleri insanlardır. Edebiyat eserlerini oluşturan şairler, kişilikleri ele almakla beraber kendi eserlerinde dini muhtevanın tesirini bir geleneğin devamı olarak sürdürmüşlerdir. Bu etki 19. yüzyıl eserlerinde de gözlemlenmektedir. Bu yüzyılda da hem şekil hem de muhteva yönünden İslami detayları görmek mümkün. Yaşanılan din başta olmak üzere geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi mesnevi nazım şekilleri ile ortaya konulan örnekler arasında Hz. Muhammed'in hayatı etrafında yazılmış bazı eserler bu devir mesnevileri arasında da yerini bulmaktadır. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in doğrudan yaşamının çeşitli evrelerini konu alan türler arasında mevlidler en önemli edebi türlerdendir. Mevlidin bu zamana kadar çok çeşitli tanımları yapılmıştır: "*Mevlid*" kelimesi Arapça "*v,l,d*" kökünden gelip mimli mastar olarak "*doğma, vilâdet; doğurma*", mef'ül bâbında ism-i zaman veya ism-i mekân olarak "*doğum zamanı*" veya "*doğum yeri*" ve "*birinin doğum günü*" anlamına gelir. Çoğulu "*mevâlid*" ve "*mevâid*"dir' (Köksal, 2011: 20). Buna göre "*mevlid*"

kelimesinin özellikle “doğma, doğum zamanı, doğum yeri olarak kullanılması söz konusudur. İslam geleneği de “mevlid” sözcüğünü Hz. Muhammed’in doğduğu vakit olarak kullanmıştır. Bununla birlikte “mevlid” kelimesi “yer” manasında da Hz. Muhammed’in doğduğu eve verilen addır. İlerleyen zamanla, Hz. Muhammed’in doğum menkıbesi, bu menkıbenin bayramlarda okunması âdetinin yaygınlaşması neticesinde ayrıca bayram ziyafeti anlamında da kullanılmaya başlamıştır (Bozyiğit, 2018: 2). Mevlid sözcüğünün Türkçe’deki kullanımını ise Hz. Muhammed’in dünyaya gelmesi ve bu doğuma binaen yapılan türlü kutlamalardır. Özellikle de Vesiletü’n Necât mevlidi için kullanılmış hatta bu eser ile mevlid adı özdeşleşmiştir (Köksal, 2011: 20).

Mevlid, Türk edebiyatında diğer İslam edebiyatlarına kıyasla daha fazla öneme sahiptir. Bu alanda verilen eserlerin sayıca fazla olması bunun bir göstergesidir. İlk müstakil Türkçe mevlid eseri henüz mutlak olmamakla beraber Süleyman Çelebi’nin yazdığı “Vesiletü’n Necât” isimli mesnevisi olduğu kabul görmektedir. Ama söz konusu eserden önce de Türkçe kaleme alınmış mevlide benzer eserlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Ahmed Fakih tarafından oluşturulan “Çarhnâme” “Vesiletü’n Necât” mevlidine benzer özellikleri ile dikkat çeker (Kayaokay, 2020: 13; Çınar, 2020: 2).

Geçmişten bu yana şairler tarafından oluşturulan mevlid türü eserlerinin ana konusu Hz. Muhammed’in dünyaya gelmesidir. Peygamberlik nurunun yaratılışı, Hz. Âdem’den başlayıp diğer peygamberlerden geçip Hz. Âmine’ de son bulması ve Hz. Âmine’nin hamilelik süreci bu süre zarfında meydana gelen fevkalade olaylar ve mucizeler yer alır. Doğum anında yeryüzünde meydana gelen mucizeler Türkçe mevlidlerin temel mevzusudur; Fakat birçok mevlidde sadece doğum olayı değil miraç hadisesi, Hz. Muhammed’in şaşırtıcı mucizeleri, herkese örnek olan ahlakı, yaşamının bazı önemli kesitleri ve son olarak vefatı mevlidlerde yer alır. Hz. Muhammed’in hayatı ekseninde gelişen mevlid türü 19. yüzyılda diğer yüzyıllara nazaran daha fazladır. Bu konu, hem matbaanın yaygınlaşması hem de geçmiş zamanlarda çeşitli nedenlere bağlı olarak diğer eserlerin zamana yenik düşmesi ve günümüze ulaşamamış olmasıyla bağlantılı olabilir (Köksal, 2011: 26-27).

Bu çalışmamızda dini kişilik unsurları bakımından zengin sayılan 19. yüzyıldaki 25 mevlid ve bu mevlid metinleri üzerinde büyük etkisi olan Vesiletü’n Necât’ adlı mesnevideki dini kişilikler incelenmiştir. Bu mesnevilerdeki yalnızca dini kimliği ile ön plana çıkmış dini kişilikler ile Vesiletü’n Necât’taki dini kişilikler izah edilip tablo halinde mukayese edilecektir. Öncelikle incelenen mesnevilerin şairleri ve mevlid adları tablo halinde yer alacaktır. Ardından kişilik konusu detaylandırıldıktan sonra mevlidlerdeki dini kişilikler sırasıyla verilerek bu dini kişiliklerin geçtiği, daha az alışılmış söyleyiş özelliğine sahip beyitler örnek olarak verilecektir.

İNCELENEN MEVLİDLER

Yukarıda da belirtildiği gibi 19. yüzyılda mevlid metinlerinin sayısı bir hayli fazladır. Süleyman Çelebi'nin eserinin etkisini 19. yüzyılda da görmek mümkün. Hatta bazı şairler Vesiletü'n Necât' tan nazım şekli, vezin, anlatım biçimi ve konuyu dahi almış ve bazen de söz konusu eserden birebir alınmış beyitleri de aktarmışlardır. Bu olay bazen Vesiletü'n Necât ile yazılmış müşterek mevlid sayılacak ölçüdedir (Köksal, 2011: 44).

Hz. Muhammed'in kutlu doğumunu kutlamak amacıyla düzenlenen törenler daha sonraları Peygamber'in dışında başka din büyükleri için de örneğin Hz. Ali, Hz. Fatma, evlatları Hz. Hasan ve Hüseyin için de mevlidler yazılmış ve kutlamalar düzenlenmiştir. Fakat bu türden bir değişiklik mevlid denildiğinde akla ilk Hz. Muhammed'in gelmesi fikrini değiştirmemiştir (Ok, 2019: 16). 19. yüzyılda da bu türden mevlid eserleri verilmiştir. Bu çalışmada zengin kaynak sağlayan dini kişiliklerin tespit edilmesi amacıyla bu yüzyılda 25 mevlid ve 15. yüzyıla ait Vesiletü'n Necât incelendi. İncelenirken de sadece Hz. Muhammed'in doğumunu anlatanlar tercih edilmiştir. Aşağıdaki tabloda öncelikle incelenecek olan mevlid ve şair adlarının başlıkları yer almaktadır.

YÜZYIL	ŞAİRİN ADI	MEVLİD
XIV. YÜZYIL	Süleyman Çelebi	Vesiletü'n Necât
XIX. YÜZYIL	1. Ahmed İzzet Paşa	Mevlid
	2. Bayburtlu İrşâdî Baba	Mevlid
	3. Bursalı Âkif	Kadınlar Mevlidi
	4. Çerkeşli Mehmet Hilmi Efendi	Mevlidün'n-Nebî Fî Hazreti Hamsî'l-Külliye
	5. Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Re'fet	Mevlid
	6. Erzurumlu Osman Sirâceddin	Mevlid-i Şerif
	7. Hasan Nâdir ⁴	(3) Mevlid
	8. İbrâhîm	Mevlid
	9. Kâmi Şâbân-ı Âmidî	Mevlid-i Nebî
	10. Keşfi Çelebi	Mevlid
	11. Keşkek-zâde Fatma Kâmile Hanım	Hâdiyyü'l-Cinân

⁴Hasan Nâdir Efendi'nin üç mevlidi vardır bununla ilgili bilgi için bk: Doğan, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

12.Ketencizâde Mehmed Rüşdi	Mevlid
13. ⁵	Kız Mevlidi
14.Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi ⁶	(2) Mevlid
15.Mehmed Salih Nihâni	Mevlid'i Şerif-i Nebevî
16.Mehmed Şerifi	Mevlid
17.Mehmed Tevfik	Mevlid-i Şerif
18.Nâimî	Mevlûd'un Nebî
19.Rüşdî-Mesûd	Müşterek Mevlid
20. Sıdkî	Mevlûd'un Nebî
21. Şemseddin Sivasi	Mevlid
22. Yusufeli'li Âşık Muhibbi	Mevlid-Nebevî

I. Kişilik

Geçmişten bu yana insanı anlama ve insan kavramının gerçekliği üzerinde düşünülmüş ve birçok alanda insanı konu alan araştırmalar yapılmıştır. Buna başta psikoloji, felsefe, dinler tarihi, sosyoloji ve edebiyat sahası çeşitli şekillerde yer vermiştir. Bununla birlikte bu temel disiplinler insan hakkında görüşlerini farklı yollarla anlatmaya çalışmışlardır. Her disiplin kendine göre kişilik tanımı ortaya koymuş ve izahlarla kişilik kavramının anlaşılması için değerlendirme de bulunmuşlardır. Buna göre: “Batı dillerinde kişilik kelimesinin karşılığı olarak kullanılan “personality, personalite”, Latince tiyatro oyuncularının rollerine uygun olarak taktıkları “maske” anlamına gelen “persona” sözcüğünden türetilmiştir. Psikoloğlara göre ise kişilik; “bireyin kendine özgü (characteristic) ve ayırt edici (distinctive) davranışlarını içermektedir” (Avcu, 2017: 23). Edebiyatta bu hususta önemli çalışmaları olan Metin Akkuş, “Kişilik isme bağlıdır. Klişe davranışlar sergilemez. Davranışları değişkendir” der (Akkuş, 1995: 20). Geniş araştırmalar sahasına sahip kişilik konusu mühim ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi olaylardan coğrafi ve doğal afetlerden etkilenir. Her insanın her olaya tepkisi farklılık arz eder. Disiplinler arası bir kavram olan kişilik, toplumlarda görülen genel kişilik özellikleri açısından sosyolojinin, sadece kişiye has özellikler söz konusuysa psikolojinin

⁵Şairi yoktur. Bk. ÇINAR, Yusuf, (2020). 19. Yüzyıl İbrahim Refet Efendi Mevlidi, Kız Mevlidi, Muhammed Rüşdü Efendi Mevlidi ve Şemseddin Sivasi Mevlidi Çeviri Metin ve Mukayesesi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

⁶Mehmed Fevzi Efendi'nin iki mevlidi vardır bununla ilgili bilgi için bk: Uzun, Mustafa (2007) “Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şairi: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri” M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 33 (2007/2), s.s 87-128 s. 112

alanına girer. Belli bir tarihte ömür sürdüğü bilinen kişiliklerin doğum ve ölüm yılları, yaşadıkları coğrafya bellidir. Bazı kişiliklerin hakkında malumat çok az olsa da bu kişiliklerin tarihi bir dönemde yaşam sürdürdükleri kaynaklarca bulunabilir (Doğruel, 2019: 3-4). Edebi eserler oluşturulurken olayların ana unsurunu insanlar oluşturur. Olay merkezli metinlerdeki kişilikler aslında gerçek yaşamdaki insanların bir yansımasıdır. Zira bir milletin hayat tarzı, değer yargısı, hem iç hem de dış âleme perspektifi, inancı, davranış özellikleri kişilik çevresinde şekillenir (Uludağ, 2021: 152).

Klasik Türk edebiyatında şairler tarafından verilen kişilikler bu edebiyatın yaşanılan coğrafyasını da verir. Bu coğrafyanın kapsama sahası içerisinde tarihi, tasavvufi, dini ve efsanevi birçok kişilik mevcuttur (İspir, (2017: 14). Bu kişilikler Klasik Türk edebiyatında kaynak olarak kullanılır. Oluşturulan edebi eserlerde aşılacak istenen ileti hatta muhataba yansıtılmak istenen hissin somutlaştırılmasında kişilikler sembol konumuna gelmişlerdir (Uludağ, 2019: 914) Bu bağlamda Hoşab: *‘Öyle ki bazı durumlar-da bu şahıslar edebiyatta temel kıstaslar olarak kendilerine yer bulmuşlardır. Meselâ; güzelliğin kıstası Hz. Yusuf olarak görülür-ken, saltanatın, gücün kıstası Hz. Süleyman, cömertliğin kıstası Hâtem-i Tâi kabul edilmiştir. Şair bu şahıslara eserinde yer verirken kendisini geleneğin halkasına dâhil etmekle birlikte okuyucusuna, adını zikrettiği bu şahıslarla alakalı bilgi birikimine de sahip olduğunu ispat etmiş olur’* der (Hoşab, 2017:228).

Bütün toplumlarda bazı vasıflarıyla ön plana çıkan kişilikler vardır. Tarih boyunca günümüze kadar gelen ve ölümsüzleşen adların yanında yaşadığı çağda tanınmışken bir zaman sonra unutulmuş isimler de vardır. Gerek siyaset, gerekse sanat, felsefe, tarih, din gibi konularda ismiyle nam salmış kişilikler Klasik Türk edebiyatı yazar ve şairlerinin eserlerinde isimlerini andıkları kişilerdir (Aydoğdu, 2018: 109). Dini konu ve unsurların birçok alanda kendini hissettirdiği Türk toplumunda Klasik Türk edebiyatında da bu etkinin görülmesi kaçınılmaz olmuştur. Çalışmanın konusu yönünden İslami edebiyatın ehemmiyetli türlerinden biri olan mevlid, Peygamberin yaşamı etrafında oluşturulan türlerden biridir. İslami edebiyatın en beğenilen türlerinden biri haline gelen mevlidler dini içeriğe sahip olduğu için dini kişiliklerin bu türlerdeki varlığı fazladır. Dolayısıyla bu tür bize geniş bir çalışma alanı ve yeterli malzemeyi de sunmaktadır. Mevlid, yüzyıllar boyunca birçok şair tarafından yazılmıştır. Çalışmada da 19. yüzyılda mevlid yazan şairlerin mevlidlerindeki dini kişilikler ile Süleyman Çelebi’nin Vesiletü’n Necât adlı mevlidindeki dini kişilikler tespit edilip bunların varlığı mukayese edilmiştir. Bu kişilikler hakkında kısaca bilgi verilip değerlendirilmeler tablo niteliğinde mukayeseli bir şekilde verilmiştir. Mevlidlerde dini kişiliklerin

çeşitli sıfatlarla anıldığı çok sayıda örnek bulunmaktadır. Çalışma hacmini çok artıracığı için her bir başlıktan seçtiğimiz en az bir tanık beyit/beyitler örnek verildi. Tespit edilen her bir kişilik hakkında kısaca bilgi verildikten sonra verilen tanık beyitlerin hangi mevlidde olduğu ve hangi çalışmanın ürünü olduğu dipnotta verilmiştir. Ayrıca gerekli görülen dini kişiliklerin verildiği beyitler hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Kişiliklerin tanık beyitlerini seçerken farklı özellikleri ve kullanımlarıyla öne çıkan yaygın anlamının dışında anlamlandırılan, daha az alışılmış söyleyişe sahip dini kişiliklerin tanık beyitleri seçilmiştir. Dini kişiliklerin tespiti yapılırken vaka içinde gerçek kişilik olarak varlığını ortaya koyan dini kişilikler verilmiştir. Adı bir duaya vesile kılınmak ya da telmih yoluyla verilen dini kişiliklerin tespiti tablo halinde hangi mevlidlerde mevcut olduğu gösterilmiştir. Tekrara düşmemek adına iki dini kişiliğin aynı anda bir beyitte verilmesinden dolayı bu beyitleri tanık beyit olarak seçmemeye çalıştık. Ayrıca nazire geleneği çerçevesinde Vesiletü'n Necât'ta bulunan bir takım beyitler farklı bir şairin eserinde birebir yer almıştır. Bu hususa dikkat edilerek de seçilen beyitlerin aynı olmamasına özen gösterildi. Son olarak dini kişiliklerin makale içerisinde birbiri ardına sıralanmasında alfabetik sıralama esas alınmıştır.

1.Dini Kişilikler

1.1. Peygamberler

1.1.1 Hz. Âdem

Dini kaynaklarda genellikle insanlığın ilk atası olarak bilinir bu nedenle kendisine ebû'l-beşer, Kur'ân-ı Kerim'de (bk. Âl-i İmrân 3/33) geçmektedir Hem anlatılarda hem de kutsal kitaplarda Allah, Âdem'i topraktan yaratır. Allah, Hz. Âdem'i ululamak için meleklerle Ona secde etmelerini emreder. Yalnız meleklerin hocası olan Azâzil bunu red eder ve Allah'a asi olur. Daha sonra eşi Havva'yı yaratır. Cennette yasak elmayı yememelerini emreder. Ama şeytan onları kandırır. Böylece Hz. Âdem ve Havva cennetten çıkarılır. Uzun zaman Allah'tan bağışlanma diler ve dua eder sonunda bağışlanır (Bolay, 1998: 358-363).

Ele alınan mevlidlerde genellikle Allah'ın maksadının onunla aşikâr olması için Hz. Âdem'in yaratılması, meleklerin ona secde etmesi ve Hz. Muhammed'in nurunun intikali Ayrıca Hz. Muhammed'in adının vesile olmasıyla Hz. Âdem'in bağışlanması anlatılmıştır.

Hem vesile olduğuyçün ol Resül
Âdemün Hak tevbesin kıldı kabûl⁷

Pes yaratdı **Âdem'i** Perverdigâr
 Tâ ki maksûd ola andan âşikâr⁸

Cebhe-i **Âdem'de** izhâr itdi nûr
 Nûr-ı Ahmed'dir didi bu ol Gafûr⁹

1.1.2. Hz. Hûd

Hûd peygamberle ilgili olarak İslami eserlerde çeşitli bilgiler mevcuttur. Soyu “*Âd b. Us. b. Aram. b. Sâ m b. Nûh’ çıkarılmakta; Âbir’le (Tevrat’ta İbrânîler’in atası kabul edilen Eber) ile aynı kişi sayıldığı gibi onun oğlu olarak da gösterilmektedir.*” Kuran’da ismi geçmekte olup Ad kavmine peygamber olarak geldiği bilinir. Kavmini doğru yola ulaştırmak adına çok çaba sarf ettiği ama kavmi ona inanmayıp eski inançlarını sürdürmeye devam ettiği ve buna bağlı olarak Allah tarafından gazaba uğradıkları dile getirilir. Nakledilen bilgilere göre kavmi helak olduktan sonra kendisine asi olmayıp itaat eden ve inanan insanlarla Mekke’ye yerleşmiş ve orada vefat etmiştir (Harman 1998: 279-281). Mevlidlerde Hz. Hûd peygamber, Peygamber’in nurunu taşıması ve Hz. Âmine’ye Hz. Muhammed’in doğumunu müjdelemek münasebetiyle söz konusu edilir.

Lemk ü Nûh u Sâ m hem Erfahşed’e
 Vardı **Âbir** Fâliğ’a hem iy dede¹⁰

Söyledi kim **Hûd** nebîyem bil beni
 Beyte geldim eyledim tebşir seni¹¹

1.1.3. Hz. İbrahim (Halilulah)

⁷ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet’ü’n –Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.93

⁸ Bozyiğit, Hacer, (2018). *Mevlid Geleneği Zemininde Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Ref’et Mevlid’i ile Süleyman Çelebi Şekil ve Muhteva Mukayesesi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.122.

⁹ Köksal, M. Fatih, (2016). “*Fatma Kâmile Hanım ve Mevlidi (Hâdiyyu’l-Cinân)*”, Mevlid Külliyyâtı Tanzimat’tan Günümüze III. (Ed: Bilal Kemikli), Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, s.s. 37-58. S. 43.

¹⁰ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet’ü’n –Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.19.

¹¹ Açıkgöz, Namık, (1999), *İrşâdî Baba’nın Mevlid’i*, Hasibe Mazıoğlu Armağanı III.(Ed. Şinasi Tekin ve Ahmet Turgut Kut), Türklük Bilgisi Araştırmaları 23, s.s. 1-63

İslam, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi dinlerce en büyük ata ve esas kaynak olarak kabul edilir. Halil, Halilullah gibi adlarıyla da bilinir. Hem Yahudi, hem Hıristiyanlık hem de İslam literatüründe Hz. İbrahim hakkında öbür peygamberlerden daha geniş bilgi vardır. Allah'ın birlik inancını yaymak amaçlı gösterdiği çabalar ön plandadır. Tevrat'ta Hz. İbrahim Allah'ın dostu, inanan insanların ve İbraniler'in babası Terah'ın oğlu olarak kabul edilir. İncısından dolayı Nemrut tarafından ateşe atılır ve ateş gül bahçesine döner ve oradan kurtulur. Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın babasıdır. Hz. İsmail soyundan Hz. Muhammed, Hz. İshak'ın soyundan da İsrail oğulları peygamberlerinin geldiği söylenir. Hz. İsmail'i kurban etme hadisesi ve cömertliğiyle çokça anılır. Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail ile Müslümanların kiblesi ve ilk ibadet yeri olan Kâbe'yi inşa ederler. Allah'a teslimiyeti ve kulluğu, sofrasının bereketli olması misafirperverliği, zekâsı edebi anlamda verilen eserlerde geniş yer tutmuştur (Harman, 2000: 266-272).

Hz. İbrahim, İncelenen mevlidlerde, Peygamber nurunu taşıması, Nemrut tarafından atıldığı ateşin onu yakmayıp cennet bahçesine dönmesiyle anılır. Yine Hz. İbrahim, Âmine'ye hamileliğinin altıncı ayında gelip Hz. Muhammed'i müjdelemesi ile söz konusu edilir.

Ceddi olduğuy'çün anun ol **Halil**

Nârı cennet kıldı ana ol Celil¹²

Pâk mutahhar silsileyle geldi tâ

Hazret-i İbrâhim alınna ziyâ¹³

Mâh-1 sâdis geldi **İbrâhîm Halil**

İbşiri bi'l-Mustafâ hulk-1 cemil¹⁴

1.1.4. Hz. İdrîs

İslami eserlerde “**Uhnûh**”, Batı dillerinde ise “Enoch”, “Henoch” şeklinde geçen “Hanok” aslı İbranicedir. Kuran'da iki yerde anılmaktadır. Kendisinin sadık bir peygamber olduğu dile getirilir. Kendisine 30 sahife indirildiği ve Hz. İdris'in terzi mesleği ile ilgilendiği, çeşitli ilimlerin verildiği ifade edilir (Harman, 2000: 478-480).

¹² Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.14

¹³ Köksal, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları. s. 578

¹⁴ Bektaş, Ekrem, (2011). *Diyarbakırlı Kâmi ve Mevlid'i*, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 779-856,

Hız. Muhammed'in nurunu taşıması ve yine Âmine'ye gelip peygambere hamile olduğunu haber vermesi ve kendisini hayırlı arkadaş olarak tanıması ile anılır.

Çünkü **Uhnûh'a** irişdi nûr yine
Ceçdi andan Müteveşlah alnına¹⁵

Ben dedim sen kimsin ey hayre'l-celis
Dedi **İdris** ismim ey hayre'l-enîs¹⁶

1.1.5. Hız. İsa (Mesih)

Kuran'da İsa, İbn Meryem ve Mesih olarak anılır. Kendisine dört büyük kitaptan olan İncil indirilir. Hız. Muhammed'in geleceğini müjdeleyen peygamberdir. Doğduğu gün ve ay konusu hakkında kesin bir yargı yoktur. Annesi Hız. Meryem'e herhangi bir erkek eli değmeden Hız. İsa'ya hamile kalır. Diğer bütün peygamberler gibi insanları Allah yoluna davet eder ama çok az inananı olur. Kuran'da öldürülmediği çarmığa gerilmediği, bir insan olarak kul olduğu ifade edilir. (Harman,2000: 465-472). Edebiyatta genellikle Hız. Meryem'in Hız. İsa'ya hamile kalması, Hız. İsa'nın doğumu esnasında ve bebekken olan gerçeküstü olaylar, mucizelerinden biri olan insanları diriltmesi, körlerin görmesini sağlaması, çamurdan kuşlar yapıp onların can bulup uçması, su üstünde yürümesi, dünyayı çok önemsememesi, Allah tarafından göğe yükselmesi yönleri ile zikredilir (Uzun, 2000:473-475).

Aşağıdaki beyitlerde Hız. İsa'nın göğe çekilme sebebi Hız. Muhammed'in ümmeti olmak istemesine bağlanmıştır. Ayrıca Âmine'ye hamileliğinin kutlu bir evlada olduğunu müjdelemek münasebetiyle safer ayında gelir. Yine Hız. İsa'nın insanları diriltmesi konusu beyitlerde yer almıştır.

Ölmeyüp **İsa** göğe bulduğu yol
Ümmetinden olmağ için idi ol¹⁷

Hem saferde geldi **İsa** bâ-edeb
Didi hamlidir senin Şâh-ı 'Arab¹⁸

¹⁵ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.19.

¹⁶ Uzun, Mustafa, (2007). "Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şairi: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri" M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 33 (2007/2), s.s 87-128 s.113.

¹⁷ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.14

¹⁸ Bozyiğit, Hacer, (2018). *Mevlid Geleneği Zemininde Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Ref'et Mevlid'i ile Süleyman Çelebi Şekil ve Muhteva Mukayesesi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.224

Didiler ki yâ Muhammed her biri
Çün **Mesîh** eylerdi mevtâyı diri¹⁹

1.1.6. Hz. İsmâil

Hız. İbrahim'in ilk oğludur. Kuran'da pek çok yerde adı geçmektedir. Annesi Hacer olarak bilinir. Hz. İbrahim'in diğere eşi Sara, Hacer ve Hz. İsmail'i kıskanınca Hz. İbrahim onları Mekke'ye götürür. Zemzem suyunun ortaya çıkma hadisesi ve büyüyüp babasıyla Kâbe'yi inşa etmesi ayrıca verilen bir söz neticesinde Allah'a kurban edilme olayları ile anılır. Bu kurban edilme olayı sırasında Hz. İsmail'in kusursuz teslimiyeti sonucu gökten kurban indirilmesi bugünkü kurban bayramı olayının bir yadigârıdır (Harman, 2001: 76-80).

Beyitlerde genellikle Hz. Muhammed'in nurunu taşımakla anılmaktadır.

İrdi İbrahim'e **İsmail'e** hem
Söz uzanur ger kalanın dir isem²⁰

Sonra **İsmâ'ile** geldi nûr-pâk
Âlemi kıldı cemâli tâb-nâk²¹

1.1.7. Hz. Muhammed(Mustafa, Ahmed, Mahmud)

Âdemden bu yana gelen peygamberler halkasının sonuncusudur. Miladi 571'de Rebiyülevvel ayının 12. günü pazartesi sabaha doğru Mekke'de doğmuş. Dedesi Abdülmuttalib, babası Abdullah'tır. Annesi ise Âmine'dir. Çok küçük yaşlarda yetim kalmış henüz dünyaya gelmeden önce babası sonra da annesi Hz. Muhammed 6 yaşındayken vefat eder. Daha sonra dedesi bakımını üstlenmiş olsa da O, 8 yaşındayken dedesi hayatını kaybeder. Artık amcası Ebû Talib, Hz. Muhammed'e sahip çıkar ve ona ticareti öğretir. Peygamber 25 yaşına gelince Hz. Hatice ile evlenir. Hira dağında 610 yılında kendisine Cebraîl aracılığı ile Peygamberlik verildiği bildirilir. Bu andan itibaren Hz. Muhammed Müslümanlığı yayma yoluna baş koyar. 13 yıl Mekke'de, 10 yıl Medine'de kesintisiz insanları İslamiyet'e davet eder. M. 632 yılında henüz 63 yaşındayken Medine'de vefat eder. Hayatı hakkında birçok ayrıntı bilinen Hz. Muhammed, İslam dünyasında kabul görmüş ve yüzlerce inananı olan bir dinin önderliğini yapmıştır (Fayda, 2020: 406-421).

¹⁹ Doğan, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. s.61.

²⁰ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.19.

²¹ Köksal, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları. s.578.

Bu nedenle Klasik Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Şairler Hz. Muhammed'in pek çok özelliğini, hayatının her ayrıntısını, mucizelerini çeşitli şekillerde telmihlerde bulunarak eserlerine konu etmişlerdir. Sadece Peygamber'den bahseden veya öven kendi özelinde türler söz konusudur. Şairler Peygamber'i şiirlerine dahil ederek tasavvufi edebiyatı zengin hale getirmişlerdir(Aydoğdu, 2018: 133). Peygamber adına birçok farklı türden eserler verilmiş bunlardan bazıları: Hilyeler, Siyer, Naat, Gazve, Hadis tercümeleleri, Mevlid vb. türden fazlasıyla eser ortaya konulmuştur. Peygamber'in mucizeleri, sünneti ve Kuran'da geçen kutsal şahsiyeti ile ilgili özellikle yazılan eserlerde geniş bir mazmun, hayal ve düşünce dünyası oluşmuştur. Hz Muhammed, verilen edebi ürünlerde ayet, hadis, vecize, telmih, benzetme, mucizeleriyle gibi unsurlarla zikredilmiştir (Doğruel, 2019: 214).

Allah'ın insanlığa gönderdiği son peygamber olan Hz. Muhammed başta Süleyman Çelebi'nin mevlidinde ve 19. yüzyılda bazı şairlerin nazire geleneği ile yazmış olduğu mevlidlerde dini kişilik olarak çeşitli vesilelerle anılmıştır. Nurunun yaratılışından, dünyaya gelişinden, peygamberliğinden, vefatından mucizelerinden söz edilmiştir. Hz. Muhammed'in verilen bütün mevlidlerde dini kişilik olarak ön planda olması ve bu türden eserlerin kendisi için yazılmasından dolayı tanık beyitler ile bunu çalışmaya dahil etmek hacimce fazla olacaktır. Dolayısıyla toplu olarak aşağıda verilen tabloda hem Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n Necât adlı eserinde hem de 19. yüzyılda verilen mesnevilerde dini kişilik olarak Hz. Muhammed'in nasıl ele alındığı özetle ortak olarak maddelenmiş ve ardından tanık beyitler sıralanmıştır.²²

PEYGAMBER ADI	HZ. MUHAMMEDİN DİNİ KİŞİLİK OLARAK MEVLİDLERDEKİ ELE ALINIŞI
---------------	--

²² Bu çalışmada örnek olarak verilen beyitler dipnotla hangi eserden alındığı ayrıntılı olarak verilmiştir.

HZ. MUHAMMED	<ul style="list-style-type: none"> • Nurunun yaratılması ile kusursuzdur. Bu yanıyla alemin yaratılmasına vesiledir. • Hz. Muhammed Allah'ın seçilmiş kuludur ve diğer peygamberlerden üstündür. • Doğumuyla mucizelerin yaşandığı kişidir. • Daima ümmetini düşünmesiyle şefaati yücedir. • Merhametli, cömert ve yücedir. • Peygamber oluşuyla insanlığın necatıdır. • Yüksek bir ahlak üzere yaratılmış müstesnadır. • Her iki alem içinde seçilmiştir. • Allah'a bağlı ve Allah'a karşı korkusuyla fazlasıyla tevazu sahibidir. • İbadetleriyle her zaman ön plandadır. • Her derde deva olmasıyla birçok şeyin kaynağıdır. • Onun için mal varlığı olarak dünyada hiçbir şeyin değeri yoktur. • Mirac hadisesiyle şereflenen üstün kuldur. • Vasıf ve ahlakı eşsizdir. • Peygamberliği ile örnek ve önderdir. • Vefatıyla insanlığı hüzne boğan ve unutulmayan eşsiz bir kuldur.
-----------------	---

Hız. Muhammed dini kişilik olarak beyitlerde: varlığıyla bütün dünyanın ve insanlığın yaratılışına vesiledir. Diğer bütün peygamberler onun nurundan oluşmuştur. Bütün alemler O, dünyaya geldiğinde mutlu olmuştur. Mucizelerinden biri de gölgesinin yere düşmemesidir.

Ger **Muhammed** olmaya idi ayan
Olmayısardı zemin ü asman²³

Haml-i pâkindir **Muhammed Mustafâ**
Doğduğunda bulur âlemler safâ²⁴

Mustafa nûrundan oldı enbiyâ
Böyle naklı itdi anı hep asfiyâ²⁵

²³ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.120

²⁴ Uzun, Mustafa, (2007). "Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şairi: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri" M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 33 (2007/2), s.s 87-128 s. 112

²⁵ Doğan, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. s. 110

Budurur evvel mu'cizâti **Muhammedün**
Gölgesi düşmedi yire Ahmedin²⁶

1.1.8. Hz. Mûsâ (Mûsa-i Kelîm)

Kelîm sıfatıyla da anılır. İslam'da Yahudilik ve Hıristiyanlık inancında önemli bir yere sahip olan bir peygamberdir. Kuran'da Hz. Muhammed'i müjdeleyen peygamberdir. Kendisine inananları Firavun'dan kurtarır. Kuranda ismine sıkça rastlanır. Annesi onu Firavun'dan korumak için Nil nehrinin sularına bırakır. Fakat bir vesileyle Firavun'un sarayında büyür. Sonrasında Fravun'a karşı gelir. Pek çok mucizesi söz konusudur. Asasıyla Kızıldeniz'i yarar. Tûr dağında Allah ile birebir konuşur. Saraydaki büyücülerin karşısında asası yılanı dönüşür. Hem Kuran da hem de farklı dini metinlerde Hızır ile yapmış olduğu yolculuğu anlatılır (Harman, 2020: 207-213).

Beyitlerde Hz. Mûsâ'nın elindeki asanın Hz. Muhammed'in izzeti için ejderhaya dönüşmesi ve Âmine'nin hamileliğinin sekizinci ayında gelip Peygamberi müjdelemesi ile söz konusu edilir.

Dahî hem **Mûsâ** elindeki asâ
Oldı anun izzetine ejdehâ²⁷

Mâh-ı sâmin dedi **Mûsâ-i Kelîm**
Kur'ân inzâl edecek budur kerîm²⁸

1.1.9. Hz. Nûh

Kuran'da ve hadislerde geniş bir şekilde kendisinden söz edilmektedir. "ülü'l-azm" olarak adlandırılan beş büyük peygamberdendir. Tevhit inancını yaymak için uğraşır; fakat kendisine inanmayanlar Allah tarafından tufan ile helak edilirler. İnsanlığın ikinci atası olarak bilinir (Harman, 2007: 224-227).

Aşağıdaki mevlid beyitlerinde Hz. Nûh, genellikle tufan hadisesiyle ve şevval ayında Âmine'ye gelip Hz. Muhammed'in geleceğini müjdelemekle zikredilmektedir.

Nûh anunçün garkdan buldı necât
Dahi doğmadın görüldi mu'cizât²⁹

²⁶ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 120.

²⁷ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ün -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.14.

²⁸ Bektaş, Ekrem, (2011). *Diyarbakırlı Kâmi ve Mevlid'i*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 779-856.

²⁹ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ün -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.93.

Didi ben **Nûh** ol nebiyem keştibân
Kim mukaddem aldı dünyâyı tûfân³⁰

Hazret-i **Nûh** şehr-i şevvâlde bana
Didi kim hamlin mübârekdir sana³¹

1.1.10. Hz. Süleyman

Kuran'da adı geçen peygamberlerdendir. Babası Hz. Davut peygamberdir. Bu zamana kadar çok az insana verilmiş bir saltanata sahip olmuş hükümdar bir peygamberdir. Ayrıca bu gücü çeşitli olağanüstü güçlerle de desteklenmiştir. Rüzgâra, cinlere hükmetme ve hayvanların dilinden anlama mucizelerine sahiptir. Klasik Türk edebiyatında Hz. Süleyman, yüzük, Hüdhüd, Belkıs, karınca, taht gibi unsurlarla çok anılır (Uludağ, 2019: 952).

Hz. Süleyman'ın zikredildiği beyitlerde Hz. Muhammed'in nurunu yüzüğüne alarak âlemin güneşini ele geçirdiği ve Hz. Süleymân ile karınca arasındaki olayın telmihi söz konusudur.

Bir durur sana **Süleymân** ile mur
Gelseler dergâhına gördünde zur³²

Hazretin nurun **Süleymân** mührüne
Aldı teshîr oldu 'âlem mihrine³³

1.1.11. Şît

Kuran'da adı geçmeyen dini kişiliklerdendir. İsrâiliyat metinlerinde hakkındaki bilgilere göre Şît: Hz. Âdem'in Hâbil adlı oğlu vefat ettikten sonra doğmuştur. Hâbil'in vefatıyla Hz. Âdem'e bahşedildiği için İbranice Şet bahşetmek manasına gelmektedir. Hz. Âdem'e benzemektedir. 912 yaşında vefat etmiştir. İslami kaynaklarda Şît peygamber olduğu babasına inen suhufu topladığı ayrıca Allah'ın Ona da sayfalar indirdiği nakledilir (Gündüz, 2010: 214-215).

³⁰ Açıkgöz, Namık, (1999), *İrşâdi Baba'nın Mevlid'i*, Hasibe Mazioğlu Armağanı III.(Ed. Şinasi Tekin ve Ahmet Turgut Kut), Türklük Bilgisi Araştırmaları 23, s.s. 1-63

³¹ Bozyiğit, Hacer, (2018). *Mevlid Geleneği Zemininde Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Ref'et Mevlid'i ile Süleyman Çelebi Şekil ve Muhteva Mukayesesi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.122.

³² ÇINAR, Yusuf, (2020). *19. Yüzyıl İbrahim Refet Efendi Mevlidi, Kız Mevlidi, Muhammed Rüşti Efendi Mevlidi ve Şemseddin Sivasi Mevlidi Çeviri Metin ve Mukayesesi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 125.

³³ Bektaş, Ekrem, (2011). *Diyarbakırlı Kâmi ve Mevlid'i*, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 779-856.

Şit'in zikredildiği beyitlerde: Şit'in doğmasıyla alnında Hz. Muhammed'in nurunun belirmesi ve bu nurla övünmesi söz konusudur. Mevlidlerin genelinde Şit alnındaki Peygamber nurunun yer almasıyla nakledilir.

Şit toğdı ana nakl itdi huğur
Anun alnında tecelli kıldı nur³⁴

Sonra **Şit'e** geldi nûr etdi karâr
Eyler idi nûr ile ol iftihâr³⁵

1.1.12. Hz. Yusûf

Hz. Yusuf, İsrail oğullarına gelen bir peygamberdir. Yakup Peygamber'in evladıdır. Kardeşleri tarafından kendisine tuzak kurulmuş ve kuyuya atılmıştır. Kervancılar Hz. Yusuf'u kuyudan çıkarır ve Mısır'da bir pazarda satarlar. Mısır azizi tarafından satın alınır ve Mısır azizinin eşi Züleyha kendisine âşık olur ve aşkına karşılık vermeyen Hz. Yusuf'u zindana attırır. Padişahın rüyasını yorumlamada başarılı olunca zindandan çıkar ve hazineden sorumlu hale getirilir. Kıtık yıllarında ülkeyi çok iyi yönetir ve bu kıtlık esnasında kendisinden yardım isteyen kardeşleriyle karşılaşır. Gömleğini babası Yakup'a gönderir. Babasının gözleri görmeye başlar. Genellikle çok güzel olmasından dolayı şiirlerde sıkça adından söz edilir (İspir 2017: 32).

Beyitlerde Hz. Muhammed'in kutlu yüzü ve ay alınlı olduğundan dolayı bu güzellik bahçesinde Hz. Yusûf'un başak topladığını ve Yusuf'un kardeşlerinin onu kuyuya atma olayı ile yer almıştır.

Tal'atı meymûn idi vü meh-cebîn
Hirmen-î hüsünde **Yusûf** hûşe-çîn³⁶

Yiğit aydur **Yusuf'un** kardaşları
Kuyuya saldı **Yusuf** peygamberi³⁷

1.1.2. Dört Halife

1.1.2.1. Hz. Ali

M.600 yılında Mekke'de doğduğu nakledilir. Babası Ebû Tâlib'tir. Küçük yaşlarda Hz. Muhammed'in yanında yetişmiştir. Dolayısıyla Müslümanlığa ilk inanlardandır. Dördüncü halife ve Hz. Muhammed'in damadıdır. Savaşçı

³⁴ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.19

³⁵ Kara, Mustafa, (2016). *Bursalı Âkif Mevlidi veya Kadınlar Mevlidi*, Mevlid Külliyyâtı Tanzimat'tan Günümüze III. (Ed: Bilal Kemikli), Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, s.s.227-243.

³⁶ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s. 51.

³⁷ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.234.

özelliği, kılıcı, ilmi yanı, cesur olması ile edebiyatta ön plandadır (Fığlalı, 1989: 371-374).

Hz. Ali her iki beyitte: Hz. Muhammed'in vefatıyla Hz. Ali çok üzülür ve Peygamber'in cemali gidince yeryüzünden mutluluğun da gittiğini ifade etmektedir. Hz. Muhammed, kızı Fatma'nın Hz. Ali ile evlenmesi için rızasının olup olmadığını sorar şeklinde anılır.

Hem **Ali** eydür idi yâ Mustafâ
Gitdi âlemden cemâlünsüz safâ³⁸

Didi kızum râzımısın buna sen
Kim nikâh idem '**Aliye** seni ben³⁹

1.1.2.2. Hz. Ebû Bekir (Bû Bekir, Sıddık)

Hz. Muhammed'den sonra ilk halife olan kişidir. Cennetle müjdelenmiş on kişiden biridir. Her zaman Hz. Muhammed'e en yakın arkadaş ve onu tasdik edenlerden olmuştur. Peygamber hastalanınca imamlığı Ebu Bekir'in yapmasını istemiştir. Miraç olayında Peygamber'i sorgulamadan onayladığı için "sıddık" sıfatı yüklenmiştir. Hz. Muhammed'in ahirete intikali sonrası iki yıl halifelik yapmıştır. Ebû Bekir vefat edince de Peygamber'in yanına defnedilir. Kuran'ı ilk defa toplayan şahıstır. Hicret emri verildiğinde Hz. Muhammed'e eşlik etmiştir. Mağara'nın kapısında örümcek ağ, güvercin ise yuva yapmıştır (Gerek, 2020: 82).

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Muhammed'in hastalanması üzerine, imamlığı Hz. Ebu Bekir'in yapmasını istemektedir. Miraç hadisesinde Hz. Muhammed'e ilk inanan kişinin Ebu Bekir olacağı söylenmektedir ve Hz. Ebu Bekir mevlidlerde dini bir kişilik olarak genellikle bu şekilde yer almaktadır.

Ben varmazam ikâmet eylesün
Yirime **Bû Bekr** imâmet eylesün⁴⁰

Ben didüm kim inana yâ râb bana
Didi **Ebubekir** inanur evvel sana⁴¹

³⁸ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.73.

³⁹ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfî Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 149.

⁴⁰ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.63

⁴¹ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.117

1.2.3. Hz. Osmân

Üçüncü halife olarak bir müddet görev yapar, cennetle müjdelenen on sahabeden biridir. Fazlasıyla edep sahibi oluşuyla çokça anılır. Peygamber ile yakın akrabalığı olur. Çünkü Hz. Muhammed'in iki kızı ile evlenmiştir. Dolayısıyla kendisine "Zinnüreyn" lakabı verilmiştir. Kuran'ı toplatmıştır. Hz. Osman döneminde yoğun bir fetih politikası izlenmiş ve refah seviyesi de bu dönemde artmıştır. Son dönemlere doğru devlet idaresi zorlaşmış ve huzursuzluk söz konusu olmuştur. İç karışıklık nedeniyle şehit edilmiş ve Hz. Muhammed'in yanında defnedilmiştir (Uludağ, 2019: 965).

Aşağıdaki beyitlerde edep denizi olan Hz. Osman, Hz. Muhammed'in vefatıyla dertlenip bütün peygamberlerin padişahı olan Hz. Muhammed'in nerede olduğunu dile getiriyor. Bunun dışında Hz. Muhammed kızı Rukiye'yi Hz. Osman'a verdiği dile getirilir bun münasebetle Hz. Osman'ın adı zikredilir.

Derd ile **Osmân-ı** ummân-ı hayâ
Dirdi kanı şâh-ı cümle enbiyâ⁴²

Hem Resulullâh dahi Rukiyye'yi
Hazret-i **Osmân'a** virmişdi anı⁴³

1.2.4. Hz. Ömer (Faruk)

İslam tarihinde ikinci halife olarak bilinir. M. 591 yılında Mekke'de dünyaya gelir. Uzun zaman Müslümanlığa cephe almış olsa da sonun da Müslüman olur ve Müslümanlık kuvvet kazanır. Cennet için müjdelenen on kişi arasındadır. Halifeliği zamanında sade bir hayat sürdürür ve devlet idaresinde başarılı bir şekilde itina ile çalışır ve adaleti ön planda tutar. Kendisi şehit edilerek vefat eder ve Hz. Muhammed'in yanına defnedilir (Öztürk, 2016: 100). Hz. Ömer, Peygamber'in yakın dostu olduğu için Hz. Muhammed vefat edince onsuz nasıl yaşayacağını sorgular. Adalet ile Peygamber kılıcı baş başa batıl ehli ile aralarına fark koydu diyerek Hz. Ömer'in savaştığı ve adil yanı ön plana çıkarılarak adı zikredilir.

Zâri ile çağırıp dirdi **Ömer**
N'idevüz sensüz biz iy Hayr-ül-beşer⁴⁴

'Adl ile seyf-i nebîyy-i ser-be-ser
Koydı fark-ı ehl-i butlana **Ömer**⁴⁵

⁴² Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s. 72.

⁴³ Yıldız, İlknur, (2018), *Mehmed Tuvfik: Mevlid-i Şerif (İnceleme-Metin)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 201.

⁴⁴ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.72.

1.1.3 Diğer Dini Kişilikler

1.1.3.1. Hz. Abbas

Hz. Muhammed'in amcasıdır. Daima Peygamber'i korumuş ve ona hizmet etmiştir. İslamiyet'e büyük katkıları olmuştur. Medine'de vefat etmiştir. Hadis rivayet edenlerden biridir. Peygamber'in cenazesini kaldıran kişilerden biridir (DİA, 1988: 16-17)

Hz. Muhammed'in vefatında yanında olduğu için aşağıdaki beyitlerde de Hz. Muhammed'in yerinden hareket etmesi için yardımcı olmakta ve adı bu şekilde zikredilmektedir.

Geldi '**Abbâs** 'Aliyle gördiler
Mustafanun koltuğuna girdiler⁴⁶

Öyle diyüb turdı yirinden resûl
Geldi '**Abbâs** 'ali zevcû'l betûl⁴⁷

1.1.3.2. Abdullah

Hz. Muhammed'in babası, Abdülmuttalib'in oğludur. Ticaret amacıyla gittiği Şam'dan (Gazze) geri dönmesi sırasında hastalanır ve Medine'de (Yesrib) vefat eder. Hz. Muhammed henüz doğmadan babasını kaybeder. Rivayetlere göre kendi yaşıtları içinde beğenilen ve yakışıklı olan bir gençtir. Çehresinde diğer genç erkeklerde olmayan bir güzellik ve parlaklık vardır. Babası olan Abdülmuttalib'in isteği üzerine Âmine ile evlenir (Topaloğlu, 1988: 75-76). Âmine'nin Abdullah'dan hamile kalarak Hz. Muhammed'in nurunun Âmine'ye geçmesi ve git gide doğum zamanının yaklaştığı dile getirilmektedir. Çoğu mevlidlerde Abdullah bu şekilde anılmaktadır.

Çünkü **Abdullah'dan** oldu hamile
Vakt irişdi hafta vü eyyâm ile⁴⁸

Gitti **Abdullah'dan** dūr oldu nūr
Âmine hâtûn'avbahş itdi surûr⁴⁹

⁴⁵ Ekinci, Ramazan, (2011), *Erzurumlu Osman Siraceddin ve Mevlid-i Şerifi*, CBÜ, Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, Cilt:9, Sayı:2, s. 275.

⁴⁶ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.126.

⁴⁷ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.135.

⁴⁸ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.21

⁴⁹ Doğan, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. s.54.

1.1.3.3. Abdülmuttalib

Gerçek adı Şeybe olarak bilinir. Yesrib'de (Medine) doğar. Hz. Muhammed'in dedesidir. Kuran'da bahsi geçen Fil Vak'ası'nda Kâbe'yi yıkmak amacıyla olan Ebrehe'ye karşı Kâbe'yi savunmuştur. Mekke'deki zemzem kuyusunu bulan kişidir. Sağlığında Hz. Muhammed'i koruyup gözetlemiştir. Rivayetlere göre seksen iki yaşına gelince Mekke'de vefat etmiştir (Sezikli, 1988, 272-273).

Hz. Muhammed'in dedesi olan Abdülmuttalib, belli bir yaşa kadar Peygamber'e hizmet etmiş ve onun bakımını üstlenmiştir.

Abdülmuttalib kim ol şeybe koca

Bildi kim doğdu Muhammet ol gece⁵⁰

Ceddi '**Abdülmuttalib** oldu kefil

Hidmet itdi ana cândan ay u yıl⁵¹

1.1.3.4. Âmine

Hz. Muhammed'in annesidir. Doğumu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Abdullah ile evlendikten sonra Hz. Muhammed'e hamile kalır ve Abdullah'ın alnındaki nur Âmine'ye geçer. Rivayetlere bağlı olarak Âmine Hz. Muhammed'i doğurur doğurmaz sütanneye verir. Dört yaşında Hz. Muhammed'i tekrar yanına alır. Medine'ye Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek için gittiği sırada dönüşte hastalanıp vefat eder. Hz. Muhammed 6 yaşındayken annesini de kaybetmiş olur. Peygamberin annesi olması münasebetiyle çokça sevilmiş ve hürmet edilmiştir (Topaloğlu 1991: 63-64).

Âmine, Hz. Muhammed'in annesi olduğu için beyitlerde genellikle Hz. Muhammed'e yani inci tanesini doğuran sedef olarak anılmış ayrıca Allah'ın dostuna hamile olduğu müjdelenmektedir ve bu vesileyle de adı anılmıştır.

Âmine Hâtun Muhammed anesi

K' ol sadefden oldı ol dür dânesi⁵²

Dediler yâ **Âmine** müjde sana

Hâmil oldın sendedir dost-ı Hüdâ⁵³

⁵⁰ Özder, M. Âdil, (1968), *Yususfeli'li Âşık Muhibbi ve Mevlid-i Şerif*, Gökalp Müessesesi Matbaası, Ankara, s.14

⁵¹ Yıldız, İlknur, (2018), *Mehmed Tevfik: Mevlid-i Şerif (İnceleme-Metin)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.170.

⁵² Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s. 21.

⁵³ Âşık, Nazan, (2013), *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin İcmâlü'l Kelâm Adlı Mevlidi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 26, s.88.

1.1.3.5. Âsiye

Kuran'da ismi verilmeden Firavun'un karısı olarak geçmektedir. Hadislerde ise Hz. Muhammed'in adını Âsiye olarak zikrettiği dile getirilir. Yine Kuran'da Hz. Mûsâ'yı Firavun'un sarayında büyütmesi ve Hz. Mûsâ'ya iman etmesi ile söz konusu edilmektedir. Allah'a büyük bir teslimiyet ile inandığı için Firavun tarafından işkenceye maruz kalmıştır (Harman, 1991: 487).

Aşağıdaki beyitlerde Ay yüzlü güzel Âsiye, Âmine'nin doğumu esnasında gelip Hz. Muhammed'in doğacağını müjdeleyen kişi olarak zikredilmiştir.

Bâzılar dirler ki ol üç dilberün

Âsiye'ydi biri ol meh-peykerün⁵⁴

Biri Meryem birisi de **Âsiye**

Bana kıldılar güzelce tehniye⁵⁵

1.1.3.6. Hz. Bilâl-i Habeşî

Mekke veya Serât'ta dünyaya geldiği bilinir. Habeş asıllı bir köledir. Müslümanlığı Hz. Ebû Bekir aracılığı ile kabul eder. Ümeyye b. Halef Müslüman olduğu için ona kızgın güneşin altında dininden dönsün diye çok eziyet eder ama O, dininden ısrarla vazgeçmez. Hz. Muhammed'in öğrettiği ezanı okur ve İslam coğrafyasında bu şekilde meşhur olur ve anılır. Uzun süre Hz. Muhammed'in müezzinliğini yapar. Hz. Muhammed yaşadığı müddetçe ondan ayrılmamıştır. Rivayetlere göre Peygamber'den sonra ezan okumamıştır (Fayda, 1992: 152-153).

Beyitlerde, Hz. Muhammed'in yanından hiç ayrılmayan Bilâl'e: Peygamber, Ashabı toplayıp çağırmasını ister. Hz. Muhammed evinde hasta bir vaziyetteyken Bilâl ezan okumaya başlar.

Emir idüb didi **Bilâle** yâ Bilâl

Cem'î idüb ashâb-ı rakk' ile gel⁵⁶

Nâ-mizacken hânede ol Mustafâ

Ol **Bilâl** itdi ezâna ibtidâ⁵⁷

1.1.3.7. Hz. Câbir b. Abdullah

⁵⁴ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s.97.

⁵⁵ Doğan, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. s.113.

⁵⁶ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.128

⁵⁷ Köksal, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları. s. 662.

Medine’de doğar. Sahabe arasında pek çok hadis rivayet edenler arasındadır. Hz. Muhammed ile beraber birçok savaşa iştirak eder. Peygamber’in özel ilgi ve sevgi gösterdiği sahabelerden biridir. Vefatına yakın gözleri görmemeye başlar ve Medine’de vefat eder (Kandemir, 1992: 530-532).

Beyitlerde Câbir: Allah, Ahmed’i yani Allah’ın elçisini bize gönderdi demektedir. Eşi ve kendisi hem bu dünyada mutlu ve şen oldular hem de murat ve maksatları gerçekleşti denilerek anılmaktadır.

Câbir aydur ol huda hakkı ki ol
Ahmedi gönderdi bize Hakk-ı resul⁵⁸

Câbir oldu Hürrem ü hatûnı şâd
Buldılar Âlemde maksûd u murâd⁵⁹

1.1.3.8. Ebû Tâlib

Hz. Muhammed’in öz amcasıdır. Peygamber’in dedesi Amdülmuttalib, vefat etmeden önce Hz. Muhammed’i onun himayesine teslim etmiştir. Ebû Tâlib son anına kadar düşmanlardan korumuş ve destekçisi olmuş kendi öz çocuklarından Hz. Muhammed’i ayrı düşünmemiştir. Kendisinin Müslüman olarak ölüp ölmediği tartışmalıdır (Fığlalı, 1994: 237-238)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Muhammed’in dedesi Peygamber’i Ebû Tâlib’e emanet eder ve Ebû Tâlib’de o gül bahçesini kollayıp gözetirdi denilerek Ebû Tâlib anılmaktadır.

Gündeki günden **Abu Tâlib** anı
Sakinurdı bekleyüb ol gülşeni⁶⁰

Oğlı **Ebû Tâlibe** ısmarladı
Ahmedi cânun gibi sevgil didi⁶¹

1.1.3.9. Hz. Fâtıma

Hz. Muhammed’in kızıdır ve Peygamber’in soyu kendisinden devam eder. Büyüdüğünde Hz. Ali ile evlenir ve iki erkek, iki kız evlatları olur. Erkek

⁵⁸ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.125

⁵⁹ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid’i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.106

⁶⁰ Çınar, Yusuf, (2020). *19. Yüzyıl İbrahim Refet Efendi Mevlidi, Kız Mevlidi, Muhammed Rüştü Efendi Mevlidi ve Şemseddin Sivasi Mevlidi Çeviri Metin ve Mukayesesi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.147.

⁶¹ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid’i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.75.

çocuklarının adları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. İkisi de şehit edilir. Fâtma'nın siması parlak ve aydınlık olduğu için Zehra, Namusunu koruyan ve iffetli davrandığı için de Betül lakaplarıyla anılır. Hz. Muhammed'in vefatından sonra hemen hemen altı ay sonra vefat eder (Uzun 1955: 223-224).

Beyitlerde: Ey seçkin Peygamber, işte kızın Fâtma sana geldi denilmekte ve ikinci beyitte de Fâtma'nın ah edip ağlayıp babasının boynuna sarıldığı dile getirilmektedir. Her iki beyitte de Fâtma babasına olan düşkünlüğü ile anılır.

Pes selâm virüp didi yâ Müctebâ

Uşda kızun **Fâtımâ** geldi sana⁶²

Fâtıma ah eyleyüben ağladı

Ol Resûl'un boynuna el bağladı⁶³

1.1.3.10. Hâcer

Hız. İbrahim Peygamber'in eşidir. Hız. İsmâil'in annesi olan Hâcer, İslami kitaplarda Hız. İbrahim, Sâre ile evli olduğu halde çocukları olmadığı için Hâcer ile evlenmiş ve Hız. İsmail doğmuştur. Bu olaydan dolayı kıskanan Sâre Hız. İbrahim'e onları bir süreliğine evden uzaklaştırmasını ister. Allah'tan da bu emir gelince Hız. İbrahim, Hız. İsmail ve annesi Hâcer'i evden uzak bir yere Mekke'de Kâbe'nin yakınına götürür. Hâcer, yiyecekleri tükenince Hız. İsmâil'in susuz kalıp öleceği fikrinden korkarak Safâ ile Merve tepeleri arasında yedi kez gidip gelmiş o esnada Hız. İsmail'in olduğu yerde zezem suyunun çıktığını görmüş ve Allah'a şükretmiştir. Hız. İbrahim'in Hız. İsmâil'i kurban etme olayına da teslimiyet göstermiştir (Kuzgun, 1996: 431-433).

Sâre **Hâcer** rûhı hâzır oldılar

Ol nigârün üstine ağlaştılar⁶⁴

1.1.3.11. Hız. Hâlîme

Hız. Muhammed'in sütannesidir. Mekke geleneklerine göre çöl havasının sağlıklı ortamında büyümeleri ve güzel Arapça konuşmaları için Mekkelî kadınlar yeni doğan çocuklarını bedevi bir sütanneye verirdi. Bu bedeviler için de bir gelir sayılırdı. Hâlîme Mekke'ye geldiğinde Hız. Muhammed'i aldı ve Ona sütanneliği yaptı. Beş yaşında Hız. Muhammed'i annesine geri teslim etti.

⁶² Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 156.

⁶³ Artvinli, Taner, (2010), *Mehmed Şerifi ve Mevlid'i, Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yay., s. 482

⁶⁴ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.153

Sütanneliği yaparken Hz. Muhammed'in pek çok olağanüstü olaylarına şahit olmuştur (Cubukcu, 1997: 338).

Beyitlerde Hâlîme'nin adı, Hz. Muhammed'e sütanneliği yaparak üç yıl kendi evinde baktığı münasebetiyle zikredilmektedir.

Hâk-1 pây-1 devletine yüz sürüp
Tâ **Halîme** hatuna dek emzürüp⁶⁵

Hem **Halîme** dedi üç sene mukîm
Hânem içre kaldı ol dürr-i yetîm⁶⁶

1.1.3.12. Hz. Hasan

Medine'de doğar. Hz. Ali ve Fâtıma'nın en büyük oğludur. Ayrıca Hz. Muhammed'in torunudur. İslam halifelerinin beşincisidir Cennetle müjdelenenlerdendir ve şehit edilmiştir (Fığlalı, 1997: 282-285).

Hz. Hasan, beyitlerde genellikle kardeşi Hüseyin ve dedeleri Hz. Muhammed ile anılmaktadır.

Hasret ile dir Hüseyin ile **Hasen**
N'idevüz biz iy dede gitdün çü sen⁶⁷

Hüseyin ile **Hasen** ol dem heman
Mustafa katına geldiler revân⁶⁸

1.1.3.13. Hz. Hatice

Hz. Muhammed'in ilk eşi olarak bilinir. Mekke'de doğmuştur. Müslümanlığı kabul eden ilk inanlardandır (Kandemir, 1997: 465-466).

Hazret-i Peygamber'in ilk zevcesi
Ol **Hadice bint-i Huveylid** idi⁶⁹

Hem **Hadice Hâtunı** almış idi

⁶⁵ Açıkgöz, Namık, (1999), *İrşâdî Baba'nın Mevlid'i*, Hasibe Mazoğlu Armağanı III.(Ed. Şinasi Tekin ve Ahmet Turgut Kut), Türklük Bilgisi Araştırmaları 23, s.s. 1-63, s. 40.

⁶⁶ Bektaş, Ekrem, (2011). *Diyarbakırlı Kâmi ve Mevlid'i*, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 779-856. s.834

⁶⁷ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n –Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s. 73

⁶⁸ Kutlu, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.211.

⁶⁹ Yıldız, İlknur, (2018), *Mehmed Tevfik: Mevlid-i Şerif (İnceleme-Metin)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 198.

Dahı Rabbânı yakın kalmış idi⁷⁰

1.1.3.14. Hz. Havvâ

Yaratılan ilk kadındır. Hz. Âdem'in eşidir. İnsanların nesli kendisinden türer. Kuran'da adı geçmez burada yer alan bilgilere göre Âdem ve eşi Havvâ cennette yaşar. Allah onlara yasak ağacın meyvesi dışında bulunan her şeyi istedikleri kadar yemelerine izin verir. Fakat yasak ağaca yaklaşırlarsa zalimlerden olacaklarını dile getirir. Fakat şeytan ikisini de yanıltır ve yasak meyveden yerler. Daha sonra ayıp olan uzuvları görünür ve cennet yaprakları ile örtmeye çalışırlar ancak cennetten yeryüzüne indirilirler, Allah onlara yeryüzünde ölüp ve dirileceklerini söyler. Uzun süre tövbe eder Allah'tan bağışlanma isterler (Harman 1997: 542-545).

Beyitlerde Hz. Muhammed'in nurunu Âdem'den sonra taşıyan kişi olarak zikredilmektedir.

Sonra **Havvâ** alınına nakl itdi bil

Turdı anda dahi nice ay u yıl⁷¹

Turdı pes Âdem'de o nûr sâl-i mâh

Sonra **Havvâ** alınına irdi çü mâh⁷²

1.1.3.15. Hz. Hüseyin

Medine'de doğar. Hz. Ali'nin ve Hz. Fatıma'nın oğludur. Şehid lakabıyla anılmaktadır. Hz. Muhammed'in torunudur. İslami kaynaklarda Hz. Muhammed'in Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ı çok sevdiği ve onlara düşkünlüğü dile getirilir (Fığlalı, 2019: 521-524).

Hem **Hüseyini** öldürelere seyfile

Tâ kızıl kana temâmet gark ola⁷³

1.1.3.16. Hz. Meryem

Hz. İsa Peygamber'in annesidir. Babası ise İmran'dır. Uzun süre çocukları olmayan ve bunun için dua eden İmran çocukları olunca onu mabede adayacaklarını söylerler. Bu şekilde Meryem dünyaya gelir. Mabedin imamı

⁷⁰ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 75.

⁷¹ Timurtaş, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları. s. 94.

⁷² Çınar, Yusuf, (2020). *19. Yüzyıl İbrahim Refet Efendi Mevlidi, Kız Mevlidi, Muhammed Rüşti Efendi Mevlidi ve Şemseddin Sivasi Mevlidi Çeviri Metin ve Mukayesesı*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.143

⁷³ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 84.

olan Hz. Zekeriya Peygamber'e emanet ederler. İslam dininde Meryem, iffetli, üstün nitelikli, itaat konusunda ileri bir şahsiyet olarak vasıflandırılır. Hıristiyanlık inancında ise "tarı doğuran" olarak görülmekte ve inanılmaktadır. Hz. İsa gibi Meryem'in de gökyüzüne çekildiği inancı söz konusudur (Harman, 2004: 236-2429).

Beyitlerde Meryem, Peygamber'in doğumunu müjdeleyen bir bayan olarak zikredilmektedir.

Bir de etti bir takım nisân zuhur

Meryem ile Âsiye bâkîsi hûr⁷⁴

Biri **Meryem**'imiş birisi Âsiye

Eylediler bana anlar tenhiye⁷⁵

1.1.3.17. Hz. Sâre

Hz. İbrahim'in eşidir. Hz. İshak'ın annesidir (Harman, 2019: 468-469). Beyitlerde Âmine'nin doğumu esnasında Hz. Muhammed'in doğumu için gelen Sâre'nin adı zikredilmektedir.

Ol biri sonra tekaddüm eyledi

Nâmı **Sâra** oldığın hem söyledi.⁷⁶

Dıvarı hânemin yarıldı ey yâr

Olup Âsiye Meryem **Sâre** izhâr⁷⁷

1.1.3.18. Ukkâşe B. Mihsan

Hz. Muhammed zamanında yaşamış sahabelerden biridir. Birçok savaşta cesurca savaşmış ve iyi bir at binicisi olarak tanınmış. Rivayete göre Ukkâşe'nin Hz. Muhammed'in omuzundaki peygamberlik işareti olan mührü öptüğü söylenir (Tekineş, 2012: 71).

İncelenen mevlid metinlerinde Ukkâşe, Hz. Muhammed'e daha önce bir savaş esnasında orduları hizaya sokarken kendisinden bir kamçı darbesi aldığını bu nedenle ondan kısas ister. Asıl amacı ise Hz. Muhammed'in sırtındaki peygamberlik alameti olan mührü öpmektir. Hz. Muhammed bunu kabul eder ve kamçı getirilmesini ister. Hz. Muhammed kısas yapması için sırtını soyduğu esnada Ukkâşe mührü öper. Ukkâşe bu olaya binaen mevlitlerde zikredilir.

⁷⁴ Uzun, Mustafa, (2007). "Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şairi: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri" M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 33 (2007/2), s.s 87-128 s.115.

⁷⁵ Köksal, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları. s.630

⁷⁶ Köksal, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları. s. 513.

⁷⁷ Yıldız, Alim, (2016), *Salih Nihâni ve Mevlidi*, Mevlid Külliyyâtı Tanzimat'tan Günümüze III. (Ed: Bilal Kemikli), Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, s.s. 128.

Vardı Bilâl kamçıyı getürdi hoş
Virdi eline yâ **Ukkâşe** budur uş⁷⁸

Tanrı'dan korkan kişidir kul dedi
Ya **Ukaşe** gel hakkını al dedi⁷⁹

19. yüzyıl mevlidleri ve Vesiletü'n Necât'ta taranan dini kişiliklerin adları ve hangi mevlidlerde olup olmadığı mukayeseli bir şekilde tablo halinde aşağıda verilmiştir:

Şairler ve Mevlidleri	Peygamberler											Dört Halife				
	Â D E M	H Û D	İ B R Â H İ M	İ D R İ S	İ S Â	İ S M Â İ L	M U H A M E D	M Û S Â	N Û H	S Ü L E Y M A N	Ş İ T	Y Û S U F	A L İ	E B Û B E K İ R	O S M A N	Ö M E R
Süleyman Çelebi Vesiletü'n Necât	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X	X
1. Ahmed İzzet Paşa -Mevlid	X		X	X	X	X	X		X		X					
2.Bayburtlu İrşâdî Baba-Mevlid	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X					
3.Bursalı Âkif-Kadınlar Mevlidi	X						X				X			X		
4.Çerkeşli Mehmet Hilmi Mevlidün'n-Nebî Fî Hazreti Hamsi'l-Külliye	X						X									
5Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Re'fet-Mevlid	X	X	X	X	X		X	X	X		X					

⁷⁸ Aksu, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.116.

⁷⁹ Artvinli, Taner, (2010), *Mehmed Şerifi ve Mevlid'i, Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yay., s. 459-92

6.Erzurumlu Osman Sirâceddin Mevlid-i Şerif	X						X										
7.İbrâhîm-Mevlid	X	X	X			X	X	X	X					X	X	X	X
8.Kâmî Şâbân-ı Âmidî- Mevlid-i Nebî	X						X			X							
9.Keşfi Çelebi Mevlid	X		X				X	X		X				X	X	X	X
10.Keşkek-zâde Fatma Kâmile-Hâdiyyü'l-Cinân	X		X			X	X							X	X	X	X
11.Ketencizâde Mehmed Rüşdi-Mevlid	X				X	X		X	X	X					X		
12.Kız Mevlidi							X							X	X	X	X
13.Mehmed Salih Nihâni_Mevlid'i Şerif-i Nebevî	X		X				X	X		X		X					
14.Mehmed Şerifi-Mevlid	X		X			X	X	X		X	X	X		X	X	X	X
15. Mehmed Tevfik-Mevlid	X		X				X	X			X			X	X	X	X
16.Nâimî-Mevlûd'un Nebî	X		X				X	X	X			X	X				
17. Rüşdî-Mesûd-Müşterek Mevlid	X		X				X	X				X					X
18. Sıdkî - Mevlûd'un Nebî	X						X										
19.Şemseddin Sivasî-Mevlid	X						X			X	X						
20.Yusufeli'lî Âşık Muhibbî Mevlid-Nebevî							X										

1.TABLO

Şairler ve Mevlidleri	Peygamberler	Dört Halife
-----------------------	--------------	-------------

	Â D E M	H Û D	İ B R Â H İ M	İ D R İ S	İ S Â	İ S M A İ L	M U H A M M E D	M Û S Â	N Û H	S Û L E Y M A N	Ş İ T	Y Û S U F	A L İ	E B Û B E K İ R	O S M A N	Ö M E R
Süleyman Çelebi Vesiletü'-n Necât	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X	x
21 Hasan Nâdir-I. Mevlid	X						X				X			X		
Hasan Nâdir-II. Mevlid	X		X	X	X		X	X			X	X				
Hasan Nâdir-III. Mevlid	X						X				X					
22.Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi-İcmâlü'l Kelâm Fî Mevlid'in- Nebî							X									
Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi- Kuddsiyyetü'l- Ahbâr Fî Mevlid-i-1 Muhtar	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X					

1.TABLONUN DEVAMI

Şairler ve Mevlidleri	Diğer Dini Kişilikler																	
	A B B A S	A B D U L L A H	A B D Ü L M A U T T A L İ B	Â M İ N E	Â S İ Y E	B İ L Â İ R	C Â B Û T I M A L İ B	E B Â T I M A	F A T I M A	H Â C E R	H A L Î M E	H A S A N	H A T İ C E	H A V V A	H Û S E Y İ N	M E R Y E M	S Â R E	U K K Â Ş E
Süleyman		X		X				X				X		X	X			

Çelebi Vesiletü'n- Necât																				
1. Ahmed İzzet Paşa - Mevlid		X	X	X	X									X				X	X	
2. Bayburtlu İrşâdi Baba- Mevlid	X	X	X	X	X						X							X	X	
3. Bursalı Âkif- Kadınlar Mevlidi		X			X	X								X				X		
4. Çerkeşli Mehmet Hilmî Mevlidün'n- Nebî Fî Hazreti Hamsi'l- Küllîye																				
5. Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Re'fet- Mevlid		X			X	X								X				X		
6. Erzurumlu Osman Sirâceddin Mevlid-i Şerîf		X	X	X	X									X				X	X	
7. İbrâhîm- Mevlid	X		X	X		X	X	X	X		X	X	X		X		X	X		X
8. Kâmî Şâbân-ı Âmidî- Mevlid-i Nebî		X	X	X	X			X	X		X			X				X		
9. Keşfi Çelebi Mevlid			X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X
10. Keşkek- zâde Fatma Kâmîle- Hâdiyyü'l- Cinân			X	X	X			X						X						
11. Ketencizâ de Mehmed		X			X	X		X		X				X	X		X	X		

Rüşdi-Mevlid																			
12.Kız Mevlidi																			
13.Mehmed Salih Nihâni Mevlid'i Şerifi Nebevî		X		X	X								X	X	X	X			
14.Mehmed Şerifi-Mevlid	X	X		X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
15. Mehmed Tevfik-Mevlid	X	X	X		X		X	X		X	X	X	X	X					
16.Nâimî-Mevlûd'un Nebî		X		X	X		X										X		
17. Rüşdi-Mesûd-Müşterek Mevlid		X	X	X	X												X		
18. Sıdkî - Mevlûd'un Nebî		X	X	X	X	X							X			X	X		
19.Şemseddin Sivasî-Mevlid		X		X	X								X			X			
20.Yusufeli'li Âşık Muhibbi Mevlid-Nebevî		X	X	X			X		X										

2. TABLO

Şairler ve Mevlidleri	Diğer Dini Kişilikler																	
	A	A	A	Â	Â	B	C	E	F	H	H	H	H	H	H	M	S	U
	B	B	B	M	S	İ	Â	B	A	Â	A	A	A	A	Ü	E	Â	K
	B	D	D	İ	İ	L	Â	Û	T	Â	L	S	T	V	S	R	R	K
	A	U	Ü	N	Y	Â	İ		I	C	İ	A	İ	V	E	Y	E	Â
	S	L	L	E	E	L	R	T	M	E	M	N	C	A	Y	E	Ş	E
		L	M					A	A				E		İ			
		A	U					L							N			
		H	T					İ										
			T					B										
			A															
			L															

			I	B														
Süleyman Çelebi Vesiletü'-n Necât		X		X				X			X		X	X				
Hasan Nâdir -I. Mevlid		X	X	X	X		X			X			X				X	
Hasan Nâdir -II. Mevlid		X	X	X	X												X	
Hasan Nâdir -III. Mevlid		X	X	X	X		X						X					
.Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi-İcmâlü'l Kelâm Fî Mevlid'in-Nebî		X		X	X													X
Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi Kuddsiyyetü'l- Ahbâr Fî Mevlid- i-l Muhtar		X	X	X	X								X					X

2. TABLONUN DEVAMI

Çalışmada 1.ve 2. tablonun verilerini değerlendirecek olursak: 19. yüzyıldan 21 şairin ve müellifi bilinmeyen bir mevlid olmak üzere 25 mevlid ve mukayese için Vesiletü'-n Necât'taki dini kişilikler tarandı. Her şairin kendi mevlidinde gerçek kahraman olarak seçtiği ve bu gerçek kişiliğin etrafında dönen olayların anlatımını yaptığı kişilikler tabloda tek tek işaret edildi. Özetlemek gerekirse Vesiletü'-n Necât'taki dini kişiliklerin sayısı 20 iken diğer bütün mevlitlerdeki dini kişiliklerin toplamı 34'tür. 19. Yüzyılda yazılmış olan 25 mevlid ve Vesiletü'-n Necât'taki ortak nokta Hz. Muhammed'i anlatan bir tür olduğu için Hz. Muhammed'in bütün mevlidlerde bulunmasıdır. Ayrıca bunu yine Hz. Muhammed'in annesi Âmine ve babası Abdullah dedesi Abdülmuttalib, sütanesi Halîme takip etmektedir. Sonra insanlığın ilk ataları olan Hz. Âdem ve Hz. Havva ortak olarak hem 19. yüzyıldaki mevlidlerde hem de Vesiletü'-n Necât'ta bulunmaktadır. 19. yüzyıldaki mevlidlerde dini kişilik olan peygamberler Vesiletü'-n Necât'taki peygamberlerin tekrarı niteliğindedir. Farklı olarak Hz. Süleyman ve Hz. Yusufu görmekteyiz. Ayrıca şunu da

belirtmek gerekir ki 19. yüzyılda yazılan mevlidlerin içeriği Vesiletü'n Necât'tan farklılaştığı için Vesiletü'n Necât'ta ismi anılmayan, Hz. Câbir, Hz. Ukkâşe, Hz. Bilâl gibi dini kişiliklerin varlığı söz konusudur. Bunun nedeni, 19. yüzyılda mevlid yazan şairlerin Hz. Muahmed'in sahabeyle olan hatıralarını ve mucizelerine eserlerinde yer vermeleridir. 19. yüzyılda yazılmış mevlitlerdeki dini kişiliklerin hemen hemen aynılarını Vesiletü'n Necât'ta da görmekteyiz. Bunun nedeni Vesiletü'n Necât'tın çok beğenilen bir eser olması günümüze kadar okunup gelmesi ve nazire geleneği içinde sürekli kendisinden sonra gelen şairler için ilham kaynağı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bilgileri verdikten sonra aşağıda verilecek olan tablolar ise mevlidlerde isimleri bazen bir duaya bazen de telmih veya benzetme yoluyla verilen adı geçen dini kişiliklerin tablosudur. Bunu vermemizin nedeni günümüze kadar yapılan çalışmaların birçoğunda bunların ortak olarak alınmasıdır.

Şairler ve Mevlidleri	Adı anılan Peygamberler												Adı Anılan Dört Halife			
	Â D E M	H Û D	İ B R Â H İ M	İ D R R Â S	İ S M Â L İ M	İ S M Â L İ M	M U H M M E D	M Û S A	N Û H	S Û L E Y M A N	Ş İ T	Y Û S U F	A L İ	E B Û B E K İ R	O S M A N	Ö M E R
3.Bursalı Âkif-Kadınlar Mevlidi			X		X	X		X	X							
5Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Re'fet-Mevlid													X		X	
6.Erzurumlu Osman Sirâceddin Mevlid-i Şerîf													X	X	X	X
7.İbrâhîm-Mevlid									X	X		X		X	X	X
9.Keşfi Çelebi Mevlid					X											
11.Ketencizâde Mehmed Rüşdi-Mevlid					X				X		X		X			
12.Kız Mevlidi								X								

13.Mehmed Salih Nihâni_Mevlid'i Şerif-i Nebevî														X				
15. Mehmed Tevfik-Mevlid			X			X	X			X	X							
16.Nâimî-Mevlûd'un Nebî	X		X					X				X	X	X	X	X	X	
18. Sıdkî - Mevlûd'un Nebî					X			X	X			X			X			
19.Şemseddin Sivasî-Mevlid										X								

3. TABLO

Şairler ve Mevlidleri	Adı Anılan Peygamberler												Adı Anılan Dört Halife			
	Â D E M	H Û D	İ B R Â H İ M	İ D R Â S	Î S Â M Â İ L	İ S M Â M E D	M U H A M M E D	M Û S Â	N Û H	S Û L E Y M A N	Ş İ T	Y Û S U F	A L İ	E B Û B E K İ R	O S M A N	Ö M E R
Süleyman Çelebi Vesîletü'-n Necât																
1. Hasan Nâdir-I. Mevlid										X						
Hasan Nâdir-II. Mevlid	X								X							
Hasan Nâdir-III. Mevlid							X									

3. TABLONUN DEVAMI

Şairler ve Mevlidleri	Adı Anılan Diğer Dini Kişilikler																	
	A B B A S	A B D U L L A U T H	A B D Ü L M A U T T	Â M İ N E	Â S İ Y E	B İ L Â İ R	C Â B İ R T A L İ B	E B Û T I M A A	F A T M A	H Â C E R	H A L Î M E	H A S A N	H A T İ C E	H A V V A	H Û S E Y İ N	M E R Y E M	S Â R E	U K K Â Ş E

	A	L	İ	B														
.Bayburtlu İrşâdî Baba-Mevlid													X					
İbrâhîm-Mevlid											X			X				
Kız Mevlidi											X			X				
Mehmed Salih Nihâni_Mevlid'i Şerif-i Nebevî	X							X	X			X						X
Nâimî-Mevlûd'un Nebî											X		X	X				
Şemseddin Sivasî-Mevlid			X					X					X					

TABLO 4.

SONUÇ

Çalışmada Hz. Muhammed'in hayatına bağlı olarak şekillenen türlerden mevlidlerdeki dini kişilikleri inceledik. Bu incelemeye bağlı olarak yıllarca mevlid geleneğine dayalı Süleyman Çelebi'nin eseri Vesîletü'n-Necât pek çok şair tarafından takip ve taklit edilmiştir. Bu eserin etkisi altında kalıp kendileri de mevlid türünden eserler vermişlerdir. Hatta 19. yüzyılda Hasan Nâdir üç mevlid, Kureyşi-zâde Mehmed Fevzi Efendi ise iki mevlid yazmıştır. 19. yüzyılda sayıca fazla olan bu mevlidlerdeki dini kişilikler ile Vesîletü'n-Necât'taki dini kişilikler taranıp mukayese edilmiştir. Kişilik basmakalıp hareketler sergilemez ve değişkenlik gösterir. İnsan sayısı kadar da kişilikten bahsedebiliriz. Klasik Türk şiirinde şair ya da yazar kendi duygularını düşüncelerini okuyucusuna yansıtmak için her türlü mesajı kişiliklere yüklemiştir. Bu kişilikler, tarihi, dini, edebi, efsanevi özelliklere sahip olmakla birlikte edebi metinlerde isimleri çeşitli vesilelerle sıkça zikredilmiştir.

Mevlidleri tarayarak yaptığımız bu çalışmada türü itibariyle zengin malzemeyle karşılaştık. Mevlidler, Hz. Muhammed'in şefaatine ve yakınlığına layık olmak hayır ile anılmak Allah'ın rızasını ve muhabbetini kazanmak ve cennete girmek arzusuyla yazılan türlerdir. Mevlidlerdeki dini kişilikler bir dönem yaşamış

hayatları çeşitli rivayet ve kaynaklarca desteklenen kendi çağlarında insanlara örnek olmuş ve onlara yol göstermiş daha sonra tarihte isimleri nesilden nesle aktarılan kişiliklerdir. Özellikle çalışmada dikkat çekilmek istenen husus, yazılan mevlitlerdeki kahramanların metindeki gerçek anlamda kişilik olarak yer almasıdır. İsmi bir benzetme veya bir duaya vesile kılınma ya da telmihte bulunmak amaçlı anılan dini kişilikleri sadece tablo yardımıyla gösterdik. Bazen mevlitlerdeki aynı kişilik hem gerçek kahraman rolünde hem de ismen de adı zikredilmekte olduğunu gözlemledik. Ama yine de tanık beyitleri verirken sadece metin içindeki olaya gerçek kahraman olarak dahil olanların örneğini verdik.

Çalışmanın ilgili bölümünde de belirtildiği gibi dini kişilikler hangi yönleriyle ve hangi manayla kullanıldıkları belirlendi. Bundan hareketle ait oldukları vasıflara göre başlıklarla eşleştirilmiş oldu. Her bir dini kişilik hakkında özet bir malumat verildikten sonra tanık beyitler ile desteklendi. Beyitlerle ilgili bilgi ve açıklamalar daha çok gerekli görüldüğü yerlerde verildi. Amacımız metin neşri olmadığından metinler transkript edilerek verilmedi. On dokuzuncu yüzyıla ait olan fakat yazarı bilinmeyen bir tek mevlid vardır bu mevlidin adı ise Kız Mevlid'idir.

Dini kişilikler çerçevesinde 19. yüzyıl mevlidleri ile Vesiletü'n Necât'taki dini kişiliklerin mukayesesi tablo yardımı ile detaylandırıldı. Elde edilen verilere göre Vesiletü'n Necât'ta 21 dini kişilik varken 19. yüzyılda yazılan 25 mevlidde 34 dini kişilik tespit edilmiştir. Bunların 21'i ortak dini kişilikken 13'ü farklı dini kişiliktir. Ayrıca çalışmada dikkat çekilen hususların bazıları ise şunlardır: Hz. Muhammed'e has yazılan bir tür olduğu için bütün mevlidlerde Hz. Muhammed'in ortak bir dini kişilik olmasıdır. Ardından insanlığın ilk annesi ve babası olan Hz. Âdem ve Havvâ son olarak da Peygamber'in annesi gelmektedir.

Yapılan bu çalışma sonucunda kişiliklerin eserlerdeki anlatımı güçlendirme, okuyucuyu ikna etmek bakımından eserlere katkısının olduğunu belirtmek gerekir. Eserler ister dini, tarihi, sosyolojik ister tasavvufi anlamda yazılsın tarihte önceden yaşamış bir kişilik ile verilmesi olayın somutlaştırılması kayda değerdir. Bu eserler insanların zihninde de kolayca anlam bulabilir. Zira kişilikler eserin anlam dünyasına katkıda bulunur.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkün: Şair ve yazarların hayal dünyasına yolculuk yapmak adına verilen eserlerde her türlü malzeme ve verinin tespit edilmesi zengin edebi kültüre sahip Klasik Türk edebiyatına katkıda bulunacaktır. Yapılan her bir çalışma nesilden nesle aktarılarak daha da anlaşılır ve zengin hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık, (1999), *İrşâdî Baba'nın Mevlid'i*, Hasibe Mazıoğlu Armağanı III.(Ed. Şinasi Tekin ve Ahmet Turgut Kut), Türklük Bilgisi Araştırmaları 23, s.s. 1-63
- AKKUŞ, Metin, (1995). *Nefi Divanı'nda Tipler ve Kişilikler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- AKSU, Aslıhan, (2013), *Keşfi Çelebi ve Mevlid'i (İnceleme-Metin)*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ARTVİNLİ, Taner, (2010), *Mehmed Şerifi ve Mevlid'i, Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yay., s. 459-92
- ÂŞIK, Nazan, (2013), *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin İcmâlü'l Kelâm Adlı Mevlidi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 26, s.s.77-91.
- AVCU, Ayşegül, (2017). *Peygamber Kıssalarında İnsan Tiplemeleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- AYDOĞDU, Eyüb, (2018). *Süheyli Divanı'nda Tipler ve Kişilikler*, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- BEKTAŞ, Ekrem, (2011). *Diyarbakırlı Kâmî ve Mevlid'i*, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011*, p. 779-856,
- BOLAY, Süleyman Hayri. (1988). *Âdem*, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, s.s 358-363.
- BOZYİĞİT, Hacer, (2018). *Mevlid Geleneği Zemininde Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Refet Mevlid'i İle Süleyman Çelebi Mevlid'inin Şekil ve Muhteva Mukayesesi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- CUBUKCU, Asri, (1997), Hâlime, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.15, s.s.338.
- ÇINAR, Yusuf, (2020). *19. Yüzyıl İbrahim Refet Efendi Mevlidi, Kız Mevlidi, Muhammed Rüştü Efendi Mevlidi ve Şemseddin Sivasi Mevlidi Çeviri Metin ve Mukayesesi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- DİA, 1988: Abbas, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, s.s. 16-17.
- DOĞAN, Şenol, (2002). *Hasan Nâdir Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mevlidleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- DOĞRUEL, Elif, (2019). *Tipler ve Kişilikler Çerçevesinde Ahmet Cezbî'nin Şiir Dünyası*, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- EKİNCİ, Ramazan, (2011), *Erzurumlu Osman Siraceddin ve Mevlid-i Şerifi*, CBÜ, Sosyal Bilimler Dergisi, *Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı*, Cilt:9, Sayı:2

- FAYDA, Mustafa, (1992), *Bilâl-i Habeşî*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 6, s.s.152-153.
- _____, Mustafa, (2020), *Muhammed*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 30, s.s. 406-421.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, (1989). *Ali*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2. s.s. 371-374.
- _____, Ethem Ruhi, (1994), *Ebû Tâlib*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.10. s.s. 237-238.
- _____, Ethem Ruhi, (1997), *Hasan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.16, s.s. 282-285.
- _____, Ethem Ruhi, (2019), *Hüseyin*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 18, 521-524.
- GEREK, Kübra, (2020), *Hüdâyî Divanı'nda Tipler ve Şahsiyetler*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları, Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- GÜNDÜZ, Şinasi, (2010), *Şit*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.39, s.s.214-215.
- HARMAN, Ömer Faruk, (1991), *Âsiye*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.3, s.s.487.
- _____, Ömer Faruk, (1997), *Havvâ*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.16. s.s.542-545.
- _____, Ömer Faruk, (1998), *Hûd*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.18, s.s. 279-281.
- HARMAN, Ömer Faruk,(2000). *İbrâhim*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.21, s.s. 266-272.
- _____, Ömer Faruk, (2000), *İdrîs*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.21, s.s. 478-480.
- _____, Ömer Faruk, (2000), *İsâ*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.22, s.s.465-472.
- _____, Ömer Faruk, (2001), *İsmâil*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.23, s.s. 76-80.
- _____, Ömer Faruk, (2004), *Meryem*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.29. s.s.236-242.
- _____, Ömer Faruk, (2007), *Nûh*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.33, s.s. 224-225.
- _____, Ömer Faruk, (2019), *Sâre*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.3, s.s.468-469.
- _____,Ömer Faruk, (2020), *Mûsâ*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, s.s.207-213.
- HOŞAB, A. M. (2017). “*Sırrî Rahile Hanım Dîvânı'nda dinî kişilikler*”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 227-263.

- İSPİR, Meheddin, (2017). *Münîr'nin Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr Mesnevisi'ndeki Tipler ve Kişilikler*, ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), II/3, Temmuz, s.s.13-44
- KANDEMİR, M. Yaşar (1992). *Câbir b. Abdullah*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 6, s.s. 530-532.
- _____, M. Yaşar, 1997, *Hatice*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 16. s.s. 465-466.
- KAYAOKAY, İlyas (2020). *Hâfız Ahmedî Şükri'nin Mevlûdü'n-Nebî'si*, İstanbul: DBY Yayınları
- KÖKSAL, M. Fatih, (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları.
- KÖKSAL, M. Fatih, (2016). “*Fatma Kâmile Hanım ve Mevlidi (Hâdiyyu'l-Cinân)*”, Mevlid Külliyyâtı Tanzimat'tan Günümüze III. (Ed: Bilal Kemikli), Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, s.s. 37-58.
- KUTLU, Nefise, (2019). *İbrâhim Mevlidi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- KUZGUN, Şaban, (1996) *Hâcer*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, s.s.431-433
- OK, Duygu. (2019). *Yahya B. Bahşi: Mevlid-i Nebî*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi
- ÖZTÜRK, Gülcan, (2016), *Nefî Divanı'ndaki Mitolojik ve Efsanevî Şahıslar*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZDER, M. Âdil, (1968), *Yususfeli'li Âşık Muhibbi ve Mevlid-i Şerif*, Gökalp Müessesesi Matbaası, Ankara, s.14
- SEZİKLİ, H. Ahmet, (1988) *Abdülmuttalib*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, s.s.272-273.
- TEKİNEŞ, Ayhan, (2012) *Ukkâşe, b. Mihsan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42. s.71
- TİMURTAŞ, F. Kadri, (1990). *Mevlid (Vesilet'ü'n -Necât) Süleyman Çelebi*, Meb Yayınları.
- TOPALOĞLU, Bekir, (1988), *Abdullah*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 1. s.s. 75-76.
- _____, Bekir, (1991) *Âmine*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 3. s.s. 63-64.
- ULUDAĞ, Erdoğan, (2019), *Sâlih Baba Divânı'nda Tipler ve Kişilikler*, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD] Cilt: 2 Sayı: 2 Ağustos, ss. 912-987
- ULUDAĞ, Erdoğan,(2021). *Tıp ve Kişilikler Açısından Fuzûlî Dîvânı*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 70, s.s. 149-224
- UZUN, Mustafa (2007). “*Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şairi: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri*” M. Ü. ilahiyat Fakültesi Dergisi 33 (2007/2), s.s 87-128 s. 112

UZUN, Mustafa İsmet, (1995), Fâtıma, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 12. s.s. 223-224

_____ (2000), *İsâ*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.22. s.s. 473-475

YILDIZ, İlknur, (2018), *Mehmed Tevfik: Mevlid-i Şerîf (İnceleme-Metin)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s. 201.